

Nr 91.

Ankom till riksdagens kansli den 29 april 1942 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler jämte i ämnet väckta motioner.

(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1942/43 såsom reservationsanslag beräkna *dels* å driftbudgeten under femte huvudtiteln (punkten 23) till Bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler 2,500,000 kronor, *dels ock* å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder (bilaga 3, punkten 6) till Lånefonden för anordnande av allmänna samlingslokaler 2,500,000 kronor.

Sedermåra har Kungl. Maj:t i propositionen nr 118, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 13 februari 1942, föreslagit riksdagen att

dels godkänna av departementschefen förordade grunder för bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler;

dels ock för budgetåret 1942/43 anvisa

a) under femte huvudtiteln till Bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler ett reservationsanslag av 1,500,000 kronor;

b) å kapitalbudgeten under Kapitalinvesteringar, Fonden för låneunderstöd till Lån för anordnande av allmänna samlingslokaler ett reservationsanslag av likaledes 1,500,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förslag har utskottet till behandling förehåft följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren (I: 62) av herr G. Tamm och den andra inom andra kammaren (II: 97) av herr G. Nilsson i Göingegården m. fl., vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville begära sådan ändring av kungörelsen den 6 mars 1936 angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet att såsom villkor för statsbidrags erhållande vid uppförande av skolbyggnader även måtte uppställas skyldighet för skoldistrikt att i den utsträckning, som Kungl. Maj:t äger närmare angiva, upplåta skolbyggnad för ortens frivilliga bildningsverksamhet och likartad fostrande verksamhet bland ungdomen;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren (I: 208) av herr K. Wistrand m. fl. och den andra inom andra kammaren

(II: 280) av herr *T. V. Lundell m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen i nuvarande läge måtte avslå förevarande proposition;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren (I: 216) av herr *Gustaf Karlsson m. fl.* och den andra inom andra kammaren (II: 290) av herr *G. E. Andersson* i Södergård *m. fl.*, vari hemställt, att riksdagen vid bifall till propositionen nr 118 måtte uttala sig för att de olika folkrörelsernas lokalföreningar såvitt möjligt med stöd av kommun i regel böra taga initiativ till lokalfrågans lösning samt ställa sig som företagare samt att de synpunkter som i övrigt anförts i motionen måtte beaktas vid utfärdande av bestämmelser för i propositionen föreslagen verksamhet;

dels ock en inom andra kammaren av herr *G. Skoglund* i Umeå *m. fl.* väckt motion (II: 281), vari hemställt, att riksdagen ville för budgetåret 1942/43 anvisa

a) under femte huvudtiteln till Bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler ett reservationsanslag av 2,500,000 kronor;

b) å kapitalbudgeten under Kapitalinvesteringar, Fonden för låneunderstöd till Lån för anordnande av allmänna samlingslokaler ett reservationsanslag å likaledes 2,500,000 kronor.

I fråga om de skäl, motionärerna anført till stöd för sina yrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna II: 97, I: 208, I: 216 samt II: 281.

I skrivelse nr 271 anhöll 1937 års riksdag om utredning »huruvida och på vilket sätt stat och kommun må kunna medverka:

1) dels till förbättring av redan nu befintliga samlingslokaler, vilka äro i behov därav,

2) dels genom lån och subvention stimulera till uppförande av nya lokaler,

3) dels ock undersökning om ej under statens och kommunernas medverkan uppförda samlingslokaler må kunna i ökad omfattning tagas i anspråk för de mångskiftande behov, som på detta område ständigt anmäla sig.»

Med anledning härav bemyndigade Kungl. Maj:t den 19 november 1937 chefen för socialdepartementet att tillkalla sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning rörande behovet av allmänna samlingslokaler samt dess tillgodoseende genom medverkan av stat och kommun jämte andra därmed sammanhängande frågor. Rörande de därvid meddelade direktiven för de sakkunnigas arbete hänvisas till propositionen nr 118, sid. 2 och 3.

Med stöd av nämnda bemyndigande tillkallades den 3 december 1937 såsom sakkunniga ledamoten av riksdagens andra kammare, kyrkoherden *H. Hallén*, ledamoten av riksdagens första kammare, redaktören *E. Andersson* i Bollnäs, ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren *G. E. Andersson* i Södergård, hovrättsrådet *E. Eckerberg* och dåvarande sekreteraren i Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund *Folke Thunborg*. Därjämte uppdrogs åt *Hallén* att vara ordförande. Sedan Kungl. Maj:t den 13 april 1939 bemyndigat chefen för socialdepartementet att, utöver tidigare i utredningen deltagande fem sakkunniga, tillkalla ytterligare en sakkunnig,

tillkallades sistnämnda dag aktuarien i pensionsstyrelsen, ledamoten av riksdagens andra kammare A. V. Wallentheim att såsom sakkunnig deltaga i utredningen. De sakkunniga, vilka antogo benämningen 1937 års utredning angående allmänna samlingslokaler, avgåvo den 8 november 1939 betänkande med utredning och förslag rörande tillgodoseendet av behovet av allmänna samlingslokaler (stat. off. utredn. 1939: 30).

De sakkunniga framhålla i nämnda betänkande, att förefintliga samlingslokaler äro i stor utsträckning otillräckliga eller ej ändamålsenliga för de anspråk, som med det allmänna föreningslivets nuvarande omfattning ställas på dem, liksom även att fullständig brist på lämpliga lokaler alltjämt förekommer i anmärkningsvärt stor omfattning.

Efter en allmän motivering för att understöd lämnas av staten för anordnande av allmänna samlingslokaler föreslå de sakkunniga, att statens medverkan till *kommuner* vid uppförande av dylika lokaler lämnas i form av bidrag. Detta bidrag föreslås kunna utgå med högst 25 procent av byggnadskostnaderna vid nybyggnad eller ombyggnad samt av köpesumman vid inköp av äldre byggnad. Kunna verkligt bärande skäl framför allt ur synpunkten av kommunens ekonomiska förhållanden anföras, bör statsbidraget kunna höjas till högst 40 procent.

Där så befinnes lämpligt bör, enligt de sakkunniga, även *enskild förening, bolag eller stiftelse* kunna erhålla hjälp av staten. Detta bör kunna ske beträffande såväl nybyggnad som redan befintlig samlingslokal, vilken ej kan på tillfredsställande sätt utnyttjas för föreningslivet, vare sig detta beror på att lokalen är i behov av förbättring eller att ägaren med hänsyn till ekonomiskt trångmål är nödsakad att uthyra den till ändamål, som äro för föreningslivet främmande men för vilkas tillgodoseende kan betingas högre hyra än vad föreningarna i allmänhet förmå erlagga. Det måste förutses, att en kommun av en eller annan anledning kan komma att ställa sig likgiltig för avhjälpande av ett uppenbart lokalbehov eller att detta behov bättre kan tillgodoses genom en förening eller en sammanslutning av föreningar. I sådana fall anser kommittén att enskilt initiativ för nyförvärv av lokal bör erhålla det allmännas stöd. Emellertid kräver statsintresset, att hjälpen icke endast temporärt utan på ett i möjligaste mån permanent sätt kommer föreningslivet till fromma. Hjälpen bör därför lämnas icke i form av engångsbidrag utan i form av inteckningslån på särskilt förmånliga villkor.

De sakkunniga föreslå sålunda, att i dessa fall lån må utgå med högst 50 procent av byggnadskostnaderna, byggnadsvärdet eller köpesumman, samt att lånet skall till ena hälften utgöras av en räntefri stående del och till andra hälften av en amorteringsdel, dock att i fråga om lån till hjälp vid ombyggnad den räntefria stående delen må kunna uppgå till högst fyra femtedelar av lånesumman. Amorteringsdelen föreslås skola förräntas efter en räntefot, som med minst $\frac{1}{4}$ procent skall överstiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under budgetåret närmast före det, varunder lånet beviljats, samt skall vara slutamorterad inom en efter de sär-

skilda förhållandena lämpligen avpassad tid, vilken i fråga om lån för nybyggnad satts till högst tjugufem år och beträffande andra lån i regel bör vara kortare. Ehuru amorteringsdelen således icke kan sägas innefatta ett direkt understöd, måste dock lånet till denna del bliva vederbörande till god hjälp därigenom, att såsom säkerhet för detsamma kunna lämnas in-teckningar i den samlingslokalerna inrymmande fastigheten ända upp till 90 procent av fastighetens värde.

Den ur understödssynpunkt betydelsefullaste delen av statslånet utgöres av den räntefria stående delen, vilken maximerats efter samma grunder som för normalfallen skulle gälla beträffande bidrag till kommuner och vilken är avsedd att kunna efter den fastställda amorteringstidens utgång helt eller delvis efterskänkas. På ett beslut om efterskänkande bör inverka icke endast lånetidens längd utan även hur låntagaren under lånetiden förvaltat lokalerna och hur dessa kunna förväntas komma att bliva förvaltade under en något så när överskådlig framtid. Prövningen av dylika ärenden bör ske med beaktande i främsta rummet därav, att efterskänkandet är avsett som gottgörelse för att låntagaren under viss något så när långvarig tid på förmånliga villkor ställt sina lokaler till föreningslivets förfogande. För att denna gottgörelse, då fråga är om lån för en kanske förhållandevis föga kostsam ombyggnad, icke skall bliva alltför obetydlig, har beträffande dylika lån den räntefria stående delen föreslagits kunna utgöra ända till fyra femtedelar av lånet.

Såsom villkor för erhållande av bidrag eller lån bör föreskrivas skyldighet för vederbörande att förvalta lokalerna enligt ett av länsstyrelsen fastställt reglemente samt att rörande förvaltningen underkasta sig statlig kontroll. Därjämte må såsom ytterligare villkor vid *lån* kunna föreskrivas, att kommunen skall äga utse ledamot av den styrelse, som har att förvalta lokalerna, eller revisor att granska sagda förvaltning.

Beträffande organisationen föreslå de sakkunniga att ärendena handläggas av statens byggnadslånebyrå.

Över sakkunnigbetänkandet ha *utlåtanden* avgivits av statskontoret, statens byggnadslånebyrå, egnahemsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, lantmäteristyrelsen, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund, landsorganisationen i Sverige, svenska missionsförbundet, folkets hus föreningarnas centralorganisation, Sveriges storloges av I. O. G. T. verkställande råd, styrelsen för samverkande bildningsförbunden, riksförbundet landsbygdens folk, ungsvenskarna, folkpartiets ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och svenska arkitekters riksförbund ävensom — genom överståthållarämbetets och länsstyrelsernas förmedling — stadsfullmäktige i Stockholm och åtskilliga kommuner.

En redogörelse för utlåtandenas innehåll återfinnes i propositionen å sid. 14—28.

Å sid. 28 och 29 har departementschefen anmält *vissa framställningar* i ämnet, vilka inkommit, sedan ifrågavarande sakkunnigbetänkande framlades.

Slutligen har 1941 års riksdag i skrivelse nr 449 anhållit, att Kungl. Maj:t ville, eventuellt efter den ytterligare utredning, som kunde befinnas erforderlig, upptaga frågan om statens medverkan till anordnande och restaurering av samlingslokaler till prövning samt, så snart lämpligen kunde ske, för riksdagen framlägga det förslag, vartill prövningen kunde föranleda.

Departementschefen har för egen del anfört följande:

I det statsrådsanförande, i vilket jag den 19 november 1937 föreslog tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning rörande behovet av allmänna samlingslokaler, uttalade jag, att vårt lands hävdvunna församlingsfrihet skulle praktiskt främjas genom samhällets stöd åt strävandena att tillhandahålla samlingslokaler för föreningslivet och folkbildningsverksamheten.

Som utredningsmännen framhållit är det icke minst i allvarliga kristider betydelsefullt, att medborgarna i ett land med demokratiskt statsskick icke av brist på samlingslokaler hämmas i sina möjligheter att överväga och dryfta de krävande spörsmål, som då ständigt anmäla sig.

Av den av utredningen företagna inventeringen av lokalbeståndet i riket synes mig framgå att de förefintliga lokalerna i stor utsträckning äro otillräckliga eller ej ändamålsenliga för de anspråk, som med det allmänna föreningslivets nuvarande omfattning ställas på dem, liksom även att fullständig brist på lämpliga allmänna samlingslokaler alltjämt förekommer i anmärkningsvärt stor omfattning.

Vid remissbehandlingen av kommitténs förslag har detta vunnit anslutning från huvudparten av de hörda remissinstanserna.

Nära nog samstämmigt vitsordas behovet av åtgärder och mot dessas föreslagna utformning riktas icke någon avgörande kritik. Remissvaren, som avgåvos strax efter stormaktskrigets utbrott, präglas dock av den känsla av ovisshet och oro inför framtiden, som vid nämnda tidpunkt vållade tveksamhet inför varje mera betydande statsutgift för nya sociala och kulturella ändamål. Samma skäl, som gjort remissinstanserna tveksamma, föranledde mig att uppskjuta förslaget framläggande inför riksdagen. 1941 års riksdag uttalade emellertid på förslag av ett enhälligt statsutskott, att åtgärder från statsmakternas sida vore påkallade för att frågan om samlingslokaler å olika orter i landet skulle vinna en tillfredsställande lösning samt att ur olika synpunkter skäl kunde anföras för att frågan inom den närmaste tiden upptoges till definitiv prövning.

I de framställningar i ämnet, som inkommit till socialdepartementet sedan utredningens betänkande framlades, understryka också föreningslivets representanter, att ett bättre tillgodoseende av lokalbehovet blivit en allmära trängande nödvändighet.

Sålunda ha de frivilliga försvarsorganisationerna framhållit, att krisläget skapat vidgade uppgifter som medfört ett allt kännbarare behov av för deras verksamhet ändamålsenliga lokaler. Framförallt gäller detta luftskyddet, landstorms rörelsen och lottarörelsen. Tillkomsten av hemvärnet har likaledes medfört ökade anspråk på för den teoretiska utbildningen och den föreningsmässiga verksamhetens lämpliga lokaler. I detta sammanhang förtjänar även att nämnas den frivilliga skytterörelsens snabba medlemsökning. Vid bedömandet av behovet av lokaler för nämnda och övriga på detta område verksamma organisationer är det av vikt att erinra om att de många nya uppgifter vissa av dessa organisationer — i regel efter statsmakternas eller de militära myndigheternas beslut — kommit att ägna sig åt kräver tillgång till såväl mindre lokaler för utbildning och studier i smärre grupper samt expeditionstjänst och andra göromål som större lokaler för sådana samman-

komster, som avse att samla samtliga medlemmar och utomstående till rådslag, upplysnings- och propagandamöten etc. De lokaler, som skola tjäna dessa syften, böra kunna bjuda på sådana tekniska resurser som möjliggöra användandet av film, när så kan anses lämpligt, samt tillgodose rimliga anspråk på komfort och trivsel.

Därjämte har under senare år frågan om ungdomsvården alltmera trätt i förgrunden. En verklig sanering av ungdomens nöjesliv lär icke kunna ske genom att nöjeslivets avarter bekämpas om icke samtidigt ungdomen gives möjligheter till fritidssysselsättning av värdefullare art. Förutsättningen för att så skall kunna ske är emellertid, att lokaler finnas där ungdomen kan få samlas till överläggningar, möten, studier och underhållning.

Det har framhållits, att en betydande del av lokalbehovet skulle kunna fyllas genom att förfoganderätten till redan med stats eller kommuns stöd uppförda lokaler vidgades. Den av kommittén verkställda undersökningen synes mig visa att vissa kommuner ofta begränsat upplåtelsen av sådana lokaler alltför strängt. Men kommittén har ej ansett sig kunna föreslå några lagstiftningsåtgärder om skyldighet för kommunerna att upplåta befintliga lokaler för föreningslivet. Härutinnan ansluter jag mig till kommitténs uppfattning men hoppas att kommunala lokaler i mån av behov och möjligheter ställas till föreningslivets förfogande i större utsträckning än hittills på sina håll varit fallet.

I betänkandet framhålles att upplåtelse av skollokaler bör ske på sådana villkor att ej större olägenhet vållas för undervisningen eller för den lärarpersonal, som har sin bostad i skolhusen. Till denna uppfattning kan jag ansluta mig.

En annan sak är, såsom kommittén framhållit, att skolhus, som på grund av centralisering av skolverksamheten stå tomma, ibland borde kunna för en jämförelsevis ringa kostnad omändras till samlingslokaler för föreningarna i orten. Vid nyuppförandet av skolhusbyggnad borde också hänsyn kunna tagas till föreningslivets lokalbehov, där detta ej på annat sätt skulle kunna tillgodoses. En dylik lösning av lokalfrågan torde dock få avgöras under beaktande av föreliggande omständigheter i varje särskilt fall.

Även om man i vissa fall kan erhålla en något så när tillfredsställande samlingslokal genom att öppna ett skolhus eller liknande byggnad för föreningsverksamhet torde dock på många orter lokalbehovet vara av den art att det icke kan tillgodoses utan statsens stöd. I överensstämmelse med riksdagens önskan torde därför trots det ansträngda statsfinansiella läget frågan om sådant stöd utan ytterligare dröjsmål böra upptagas till lösning.

Innan jag ingår på hur statsåtgärderna lämpligen böra utformas, torde ett par frågor av principiell natur böra beröras.

Kommittén har ansett, att uppförande av eller bidrag till allmänna samlingslokaler till föreningsväsendets och det medborgerliga livets gagn kunna hänföras till kommunens gemensamma hushållningsangelägenheter och att någon ändring av nu gällande bestämmelser om kommunernas befogenheter icke torde behöva ske. Att en kommun äger uppföra en kommunal samlingslokal torde vara självklart. Även i de fall, då enskild sammanslutning med eller utan statligt stöd anordnar samlingslokal, som principiellt skall stå öppen för politiska och kulturella föreningar inom kommunen, synes det uppenbart att understödjandet av sådan sammanslutning måste anses vara av den natur att det utgör en kommunens gemensamma hushållningsangelägenhet.

Under begreppet allmänna samlingslokaler torde böra hänföras icke endast för föreningslivet avsedda hörsalar samt rum för samman-

träden, samkväm och studiearbete utan även därtill hörande erforderliga utrymmen såsom förstugor, avklädningsrum, apparatrum, biblioteksrum, kök, serveringsrum, toalett-, källar- och vindslokaler ävensom bostad för tillsyningsman (vaktmästare). Skall en byggnad inrymma jämväl andra lokaler än allmänna samlingslokaler bör statens medverkan i förevarande ordning avse allenast den del av kostnaderna, som kan anses belöpa å sistnämnda lokaler. Vid beräkningen av beloppet för statens medverkan skall hänsyn jämväl tagas till, huruvida fastigheterna äro avsedda att tillgodose även andra än föreningslivets behov. Såsom exempel må nämnas att vissa utrymmen äro avsedda att mera regelmässigt användas för de kommunala myndigheternas verksamhet. Sker sådan användning allenast vid enstaka tillfällen bör detta ej inverka vid beräkningen av statsbidraget.

Vid anordnande av allmänna samlingslokaler bör emellertid samtidigt undersökas om det kan vara fördelaktigt att i en och samma byggnad inrymma även lokaler för andra behov, som kunna vara av intresse för orten. Utredningsmännen ha i sådant syfte erinrat om vissa redan förefintliga bidragsbestämmelser, som kunna vara av betydelse vid iordningställandet av samlingslokaler. Givetvis kan det förekomma att i de allmänna samlingslokalerna böra inrymmas lokaler även för ändamål, till vilka statshjälp ej utgår i någon form. Lämpligheten av ett sådant förfarande torde böra prövas i varje särskilt fall för sig. Endast i ett avseende vill jag närmare ingå på frågan i detta sammanhang.

Det gäller tillgodoseendet av behovet av gymnastiklokaler såväl för skolornas vidkommande som för den frivilliga gymnastikverksamheten. Såsom påvisats från olika håll är behovet av ändamålsenliga gymnastiklokaler å landsbygden mycket stort. Utredningsmännen upplysa i sitt betänkande, att enligt de typritningar, som utarbetats av indenrigsministeriet i Danmark för samlingshus, äro de flesta lokalerna avsedda att vara en kombination av möteslokal och gymnastiksal. Då dessa lokalbehov synas väl kunna förenas, anser jag att även här i landet på de orter, där behov av gymnastiksal föreligger, man vid anordnande av allmänna samlingslokaler bör i största möjliga utsträckning söka förena tillgodoseendet av de båda lokalbehoven. Jag förutsätter emellertid, att en sådan anordning ej får komma att medföra några olägenheter för föreningslivets vidkommande.

I de fall, då en samlingslokal avses skola tjäna jämväl den egentliga skolundervisningen såsom exempelvis gymnastiklokal, skolkök, slöjdsal, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma om kostnadsfördelningen mellan de olika huvudtitlarna.

Stöd bör kunna påräknas endast i de fall, där verkligt behov föreligger av samlingslokaler för ortens föreningsliv. De uppgifter, som i detta hänseende kunna tjäna till ledning, böra därför göras så fullständiga som möjligt. I första hand bör undersökas om redan förefintliga lokaler skulle kunna vara tillfyllest, därest de, kanske för en jämförelsevis ringa kostnad, utvidgades eller sattes i bättre skick. Vid sådan prövning torde det av utredningen införskaffade materialet angående befintliga lokaler och till viss del även beträffande existerande föreningar, som nu finnas samlat för varje kommun i riket, vara till god ledning.

Jag övergår nu till frågan om statsstödet utformning. Ur det allmännas synpunkt måste det anses önskvärt att de kommunala myndigheterna taga initiativ till lokalfrågans lösning och att kommunen så vitt möjligt ställer sig som företagare. Därigenom torde uppnås större stabilitet beträffande lokalföretagen och säkrare kontroll över deras skötsel. Ett samarbete mellan de kommunala myndigheterna och representanter

för de i orten verkande föreningarna bör givetvis komma till stånd för att olika önskemål och behov skola kunna beaktas.

Där så befinnes lämpligt bör även en enskild förening, bolag eller stiftelse kunna erhålla hjälp av statsmedel. För sådant fall bör såvitt möjligt samarbete ske med de kommunala myndigheterna och med andra föreningar i orten.

Jag delar kommitténs åsikt, att statshjälpen bör vara något så när likvärdig, oavsett huruvida syftet att erhålla tillfredsställande samlingslokaler ernås genom kommunalt eller genom enskilt initiativ.

Kommittén hade föreslagit, att kommunerna skulle kunna erhålla ett bidrag i regel av 25 procent (i undantagsfall högst 40 procent) av byggnadskostnaderna. Enskilda sammanslutningar däremot skulle erhålla ett lån å högst 50 procent, varav hälften skulle utgöra en räntefri, stående del, vilken var avsedd att kunna efterskänkas. Låneformen hade alltså reserverats för de enskilda sammanslutningarna.

Jag har ansett det böra övervägas, om ej lånemöjligheten borde ställas öppen även för kommuner. Sedan jag inhämtat yttrande i denna fråga från landskommunernas förbunds centralbyrå har jag emellertid funnit att även i förevarande avseende den av kommittén föreslagna utformningen av statshjälpen bör kunna godtagas.

Beträffande de invändningar, som särskilt av statskontoret framställts mot den föreslagna höga belåningsgränsen, upp till 90 procent av fastighetsvärdet, vill jag framhålla, att staten i regel lär komma att efterskänka halva lånet, varför de högst liggande inteckningarna komma att utgöra säkerhet för ett villkorligt statsbidrag. Vid sådant förhållande finner jag den föreslagna gränsen ej behöva ingiva några betänkligheter.

Den föreslagna möjligheten att bereda ombyggnadsföretag ett högre statsunderstöd, upp till 40 procent, än nybyggnadsföretag finner jag beaktansvärd. Statens verksamhet bör syfta till att befintliga lokaler i möjligaste mån saneras och därefter på förmånliga villkor ställas öppna för föreningslivet i orten. För att få en enskild förening att efter en kanske förhållandevis föga kostsam ombyggnad, varigenom lämplig samlingslokal dock erhålles, ställa lokalen till det allmänna föreningslivets förfogande och underkasta sig de statliga villkoren i övrigt, torde erfordras ett kraftigare stöd från statens sida än vad som behöver vara fallet, då statens bidrag beräknas i förhållande till en byggnads hela värde.

Någon möjlighet att med säkerhet bedöma i vilken utsträckning statens ekonomiska medverkan kommer att krävas för samlingslokalfrågans lösande föreligger icke. Kommittén ansåg sig böra avstå från att verkställa sådana kostnadsberäkningar men anförde i detta sammanhang att de ekonomiska konsekvenserna av statens medverkan på ifrågavarande område ej behövde ingiva några farhågor, om verksamheten genomfördes som ett försök och medel som därtill anvisades bleve av reservationsanslags natur. Sedan erfarenhet vunnits efter de första årens verksamhet, bleve medelsbehovet uppenbarligen beroende av dels i vilken takt statsmakterna ansåge lämpligt att medverka till en genomgående förbättring av lokalförhållandena i hela landet och dels i vilken utsträckning de ansåge, att verksamheten borde anpassas med hänsyn till det allmänna konjunkturläget. Kommitténs uppfattning att statsmakterna själva år från år kunna avgöra storleksordningen av byggnadsverksamheten för samlingslokaler till vilka statsstöd skall utgå, är självfallet riktig. Inledandet av verksamheten ger icke vare sig kommun eller enskilda företag någon ovillkorlig rätt till bidrag eller lån.

I årets statsverksproposition hade beräknats ett belopp av 2,500,000 kronor för bidrag till kommunerna under nästa budgetår. Ett lika stort

belopp beräknades för lån till enskilda föreningar, bolag eller stiftelser. Då verksamheten under den första tiden närmast får karaktären av försöksverksamhet, torde under första budgetåret icke mera än 1,500,000 kronor för vartdera ändamålet behöva anvisas. Bidragsanslaget torde böra hava karaktären av reservationsanslag och uppföras under femte huvudtiteln. För lån avsett belopp torde böra anvisas å kapitalbudgeten under rubriken fonden för låneunderstöd.

Beträffande organisationen av den föreslagna verksamheten har jag icke kunnat ansluta mig till utredningens förslag.

Kommittén hade framhållit, att med hänsyn till önskvärdheten av enhetlig tillämpning av bestämmelserna på detta nya område för statens bidragsverksamhet handläggningen av ifrågavarande ärenden borde koncentreras till ett centralt organ. Detta organ borde även utöva en upplysande och rådgivande verksamhet.

Att förlägga den nya verksamheten direkt hos Kungl. Maj:t ville utredningen ej förorda utan föreslog till centralorgan statens byggnadslånebyrå, som i allmänhet hade att pröva andra statsbidragsärenden av liknande beskaffenhet.

Vid sitt förord för byggnadslånebyrån lär utredningen ha beaktat, att byrån enligt då gällande bestämmelser rörande statsbidrag till anordnande av pensionärshem handlade denna verksamhet. Emellertid ha berörda bestämmelser sedermera ändrats så, att beslutanderätten i fråga om dylikt statsbidrag numera är förbehållen Kungl. Maj:t i socialdepartementet.

Enligt min mening bör så bli fallet även beträffande bidrag till samlingslokaler. Härigenom skulle bland annat vinnas, att förslag att uppföra samlingslokaler kunna vägas mot andra byggnadsprojekt. I den mån tillgångarna på byggnadsmateriel ej skulle räcka till täckande av alla slags byggnadsbehov, måste företräde givas åt de mest angelägna, dit jag i första hand räknar bostadsbyggnandet.

Ännu ett skäl synes mig tala för att avgörandet förbehålles Kungl. Maj:t. Det erbjuder stora svårigheter att dra upp fasta riktlinjer för lån- och bidragsbeviljandet, innan någon erfarenhet av verksamheten vunnits. Under den första tiden blir det närmast fråga om en försöksverksamhet. Sedan Kungl. Maj:t genom sina beslut skapat praxis bör det ånyo övervägas, om verksamhetens handhavande helt kan överlämnas till underordnat organ.

Jag vill vidare fästa uppmärksamheten på vikten av att lokalerna utnyttjas på ändamålsenligt sätt. Lika viktigt är att en olämplig användning förhindras. Även ur denna synpunkt synes det mig lämpligt, att avgörandet förläggas till Kungl. Maj:t. Enligt kommitténs förslag skall med erhållande av bidrag eller lån följa skyldighet för vederbörande att förvalta de allmänna samlingslokalerna enligt ett av statlig myndighet fastställt reglemente samt att rörande förvaltningen underkasta sig statlig kontroll. Skulle erfarenheten på ifrågavarande område komma att utvisa behov av *fortlöpande* statlig kontroll har Kungl. Maj:t möjlighet att snabbt vidtaga erforderliga åtgärder härför.

För verkställande av behövlig utredning torde böra inrättas en statlig nämnd, som skulle utgöra statens rådgivande organ i hithörande frågor på samma sätt som nu statens fritidsnämnd bereder vissa under handelsdepartementet hörande frågor. Nämnden skulle bestå av det antal ledamöter, som Kungl. Maj:t bestämde, och dess verksamhet skulle regleras i en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion. Denna nämnd borde anförtros den av kommittén föreslagna upplysningsverksamheten. Vidare torde en av nämndens första åtgärder böra bli att uppdraga vissa riktlinjer för verksamhetens bedrivande och att utarbeta förslag till olika formulär, i den utsträckning detta kan

anses lämpligt. Om riksdagen bifaller mitt förslag att inrätta en sådan nämnd torde nämnden även kunna anförtros uppgiften att fastställa det reglemente, som skall finnas för varje samlingslokal, till vilken statsmedel utgått. För att nämnden väl skall kunna fylla sin uppgift bör den äga tillgång till den expertis på ifrågavarande område, varmed representanter för de stora folk-rörelserna främst torde kunna tillhandagå. Till ledamöter i nämnden böra därför utses representanter för föreningslivet, väl förtrogna med samlings-lokalfrågor. Därjämte bör lämplig representant finnas för tillgodoseendet av de intressen, som kommunerna hava i samband med anordnandet av samlingslokaler.

Kostnaderna för nämnden torde få bestridas från anslaget till bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler.

Närmare föreskrifter rörande nämndens verksamhet torde böra meddelas av Kungl. Maj:t i den instruktion, som bör utfärdas för nämnden.

Den erforderliga byggnadstekniska granskningen av ärendena torde kunna ombesörjas av byggnadsstyrelsen.

De detaljfrågor beträffande den nya verksamheten, vilka jag ej upptagit till behandling i detta anförande, torde överlämnas till Kungl. Maj:ts ställningstagande vid utfärdande av kungörelse i ämnet.

Utskottet.

Utskottet vill i likhet med departementschefen framhålla, att det icke minst i allvarliga kristider är betydelsefullt, att medborgare i ett land med demokratiskt statsskick ej av brist på samlingslokaler hämmas i sina möjligheter att överväga och dryfta de krävande spörsmål, som då ständigt annåla sig. Föreningsliv och folkbildningsverksamhet ha under rådande förhållanden fått ökad betydelse, likaså de frivilliga försvarsorganisationerna, för vilka krisläget skapat vidgade uppgifter. Samtidigt har frågan om lokaler, där ungdomen kan få samlas till överläggningar, möten, studier och underhållning genom olika samverkande orsaker alltmera trätt i förgrunden. Då behovet av samlingslokaler för dessa olika ändamål på många orter är av den art att det icke kan tillgodoses utan statens stöd anser utskottet — i likhet med 1941 års riksdag — att frågan om sådant stöd trots det ansträngda statsfinansiella läget utan ytterligare dröjsmål bör upptagas till lösning. Utskottet kan sålunda icke dela den i motionerna I: 208 och II: 280 uttalade uppfattningen, att därmed borde tills vidare anstå.

I motionerna I: 62 och II: 97 yrkas sådan ändring i gällande kungörelse angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet att såsom villkor för statsbidrags erhållande även måtte uppställas skyldighet för skoldistrikt att i den utsträckning som Kungl. Maj:t äger närmare angiva, upplåta skolbyggnad för ortens frivilliga bildningsverksamhet och likartad fostrande verksamhet bland ungdomen. Utskottet vill i anledning härav erinra om att departementschefen beträffande förfoganderätten till redan med statens stöd uppförda lokaler icke ansett sig kunna föreslå några lagstiftningsåtgärder om skyldighet för kommunerna att upplåta dem för föreningslivet. Till detta ställningstagande ansluter sig utskottet, som delar den av departementschefen uttalade förhoppningen, att kommunala lokaler i mån av behov och möjligheter ställas till föreningslivets förfogande i större utsträckning än hittills på sina håll varit fallet. Givetvis bör dock, såsom departements-

chefen framhållit, upplåtelse av skollokaler ske allenast på sådana villkor att ej större olägenhet vållas för undervisningen eller för den lärarpersonal, som har sin bostad i skolhusen. Vad angår lokaler, som hädanefter uppföras, instämmer utskottet i motionernas syfte, men förutsätter därvid att föreskrifter i ämnet från Kungl. Maj:ts sida meddelas efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall och endast ifrågakomma beträffande skoldistrikt, inom vilka tillgången på andra samlingslokaler är synnerligen knapp och förhållandena i övrigt äro av den art, att sådana föreskrifter bli särskilt påkallade.

Vad departementschefen anført i fråga om begreppet allmänna samlingslokaler och anordnande i en och samma byggnad av lokaler för andra behov, som kunna vara av intresse för orten, har icke föranlett erinran från utskottets sida. Det synes utskottet välbetänkt, att på de orter, där behov av gymnastiklokaler föreligger, man vid anordnande av samlingslokaler söker förena tillgodoseendet av de båda lokalbehoven, därest detta icke medför särskilda olägenheter.

Beträffande statsstödet utformning och verksamhetens organisation ansluter sig utskottet till Kungl. Maj:ts förslag. Understöd skulle enligt nämnda förslag kunna tillerkännas kommun, enskild förening, bolag eller stiftelse. Med hänsyn till önskvärdheten av stabilitet beträffande lokalföretagen och kontroll över deras skötsel har departementschefen ansett önskvärt att de kommunala myndigheterna toge initiativ till lokalfrågans lösning och att kommunen såvitt möjligt ställde sig som företagare, varvid ett samarbete mellan de kommunala myndigheterna och representanter för de i orten verkande föreningarna givetvis borde komma till stånd. I motionerna I: 216 och II: 290 har framhållits, att i stället folkrörelsernas lokala organ själva som regel böra taga initiativet och under samarbete med kommunen ställa sig som företagare. Utskottet har icke kunnat undgå att finna motionärernas synpunkter värda beaktande. I detta sammanhang önskar utskottet även understryka, att en bestämmelse därom, att vid en förenings upplösning dess byggnader skola tillfalla den riksorganisation, till vilken föreningen må vara ansluten, icke bör utgöra hinder för föreningen att erhålla här ifrågavarande understöd. Kungl. Maj:t torde dock böra vara obunden att i varje särskilt fall efter omständigheterna pröva frågan om huvudmannaskapet till en ifrågasatt samlingslokal.

I fråga om den byggnadstekniska granskningen förefaller utskottet välbetänkt, att densamma anförtros byggnadsstyrelsen. Det förefaller givetvis ändamålsenligt att — på sätt i motionerna I: 216 och II: 290 anförts — de arkitekter, som stå till lokaläggande riksorganisationers förfogande, vid byggande av statsunderstödda samlingslokaler få nyttiggöra de erfarenheter och rön som gjorts i fråga om ny- och ombyggnader av andra dylika lokaler. I vad mån staten bör tillse att dylik sakkunskap blir företrädd vid byggnadsplanernas uppgörande och granskning torde emellertid få bero på Kungl. Maj:ts prövning.

Såsom departementschefen anført ger inledandet av ifrågavarande under-

stödsverksamhet icke vare sig kommun eller enskilda företag någon ovillkorlig rätt till bidrag eller lån. Storleksordningen av byggnadsverksamheten blir beroende på de anslag, som ställas till förfogande. De av Kungl. Maj:t för nästa budgetår äskade beloppen finner utskottet väl avvägda. Utskottet kan alltså icke biträda de i motionen II: 281 framställda yrkandena om anvisande av ytterligare tillhopa 2,000,000 kronor för ändamålet.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må

a) i anledning av motionerna I: 62 och II: 97 hos Kungl. Maj:t anhålla att såsom villkor för statsbidrag till uppförande av skolbyggnader uppställas skyldighet för skoldistrikt att i den utsträckning, som Kungl. Maj:t äger närmare angiva, upplåta skolbyggnad för ortens frivilliga bildningsverksamhet och liknande fostrande verksamhet bland ungdomen;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna I: 216 och II: 290 godkänna de grunder för bidrag och lån av statsmedel för anordnande av allmänna samlingslokaler, som utskottet förordat;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 208, II: 280 och II: 281 för budgetåret 1942/43 såsom reservationsanslag anvisa

1) till *Bidrag till anordnande av allmänna samlingslokaler* å driftbudgeten under femte huvudtiteln 1,500,000 kronor;

2) till *Lån för anordnande av allmänna samlingslokaler* å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd 1,500,000 kronor.

Stockholm den 28 april 1942.

På statsutskottets vägnar:

CONRAD JONSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 90.

Reservationer:

1:o) av herrar *Björkman*, *Ekströmer* och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett, att utskottet bort med bifall till motionerna I: 208 och II: 280 avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag;

2:o) av herrar *Lindberg* i Umeå och *Åkerström*, vilka med instämmande i övrigt i utskottets yttrande och hemställan ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen II: 281;

3:o) av herr *Gustaf Karlsson*.
